

Musiikki osana vanhustyön vuorovaikutusta

Poimin hyllystä laulukirjan ja istahdan pianon ääreen. Alan soitella tutumpia lauluja. Jotain muuttuu: huoneessa, jossa aiemmin pauhasi televisio, kuuluu hyräilyä ja jalan taputusta lattiaan. Kollegani liittyy seuraani ja laulamme yhdessä tutun laulun. Joku lähtee laulamaan mukana. Toinen kommentoi, että lastenlapset ovat tulleet soittamaan. Emme kuitenkaan ole kuulijoiden lastenlapsia, vaan tutkijoita, jotka ovat päättämässä kahden päivän intensiivistä kenttäjaksoa musiikkituokioon kiitokseksi tutkimukseen osallistujille.

Kielentutkijana tuntuu hankalalta sanoa, että musiikin rikottua vanhainkodin hiljaisuuden ja television tuutauksen tunnelma päiväsalissa muuttui. Mitä minä tarkoitan tunnelmalla? Millä minä mitaan tunnelmaa?

Musiikki ihmisten välisissä kohtaamisissa

Välillä tuntuu, että musiikin merkitystä aletaan teknillistyneessä yhteiskunnassamme pohtia vasta, kun saadaan aivotutkimuksissa viisari värähtä-

mään – nyt musiikki ihan oikeasti havaittiin ja se vaikuttaa! Aivotutkimusta en lainkaan väheksy. On erinomaisen kiinnostavaa tietää esimerkiksi, että ikääntyville aivoille on iloa sekä musiikin kuuntelusta että laulamisesta: musiikin kuuntelu voi muun muassa ylläpitää kognitiivista toimintakykyä ja vähentää masentuneisuutta, laulaminen puolestaan muun muassa parantaa kielellistä työmuistia (ks. Pentikäinen ym. 2017; Särkämö 2016).

Kentällä kuntoutustyössä musiikkia on hyödynnetty musiikki- ja puheterapiassa jo pitkään. Musiikin merkitystä vanhustyössä voidaan kuitenkin selvittää myös kielentutkimuksen keinoin: arjen vuorovaikutustilanteiden yksityiskohtainen tarkastelu lisää tietoa musiikin merkityksestä vanhusten kohtaamisissa.

Omassa tutkimusprojektissamme selvitimme etnografian ja kriittisen kielentutkimuksen menetelmin kielenkäyttöön liittyviä käytänteitä ja käsityksiä vanhusten kaksikielisissä palveluyksiköissä (ks. tarkemmin Mäntynen, Pietikäinen & Tapionkaski 2018). Musiikki ei ollut tutkimuksemme keskiössä. Ennakoimme kuitenkin, että sillä voi olla roolinsa osana vuorovai-

kutusta, etenkin jos – kielen- tutkijoiden kauhuvisio – tutkimukseen osallistuvien vanhusten kielellinen kyky olisi niin heikentynyt, ettei kukaan puhu mitään. Ennalta emme varmasti tienneet, mitä olisi luvassa. Etnografisen tutkimusotteen mukaisesti lähdimme kentälle tarkastelemaan, mitä arjessa tapahtuu: havainnoimaan ja haastattelemaan vanhustyön keskeisiä toimijoita, vanhuksia, hoitajia ja esimiehiä.

Laulu arjen hoitotyössä

Oma kielentutkijan koulutukseni ei antanut minulle juuri eväitä lähteä kentälle rikkomään jäätä laulamalla – ei, vaikka olen yliopistourani aloittanut musiikkitieteilijänä. Laulutilanne oli kuitenkin tuttu. Nuoruudessani olin kesätöissä pitkäaikaisten mielenterveyskuntoutujien palvelukodilla kodinhoitajana: imuroin, mankeloin lakanoita, hoidin tiskejä, soitin pianoa ja lauloin. Tuolloin en oivaltanut, miten tärkeää näistä viimeinen, ikään kuin ylimääräinen työtehtävä oli. Ihmiset lauloivat mukana – sellaisetkin, jotka eivät muuten saaneet sanaa suustaan – ja osa innostui soittamaan sen jälkeen, kun piano oli herätelty henkiin.

Vanhat laulutuokiot muistivat mieleen tutkimushankkeen aikana. Kun kävimme läpi tutkimusaineistoa, ajatus musiikin merkityksestä osana jokapäiväistä vuorovaikutusta vahvistui. Aineistomme valossa musiikki on muistisairaiden vanhusten hoitotyössä arkista ja tehokasta, ja tukee kielellistä vuorovaikutusta.

Hoitotyön ammattilaiset tuntevat musiikin merkityksen: harvaa kentällä yllättää tieto laulun voimasta. Useat haastattemistamme hoitajista mainitsivat laulamisen tärkeänä vuorovaikutustyökaluna muistisairaiden vanhusten kanssa toimiessa. Erityisesti laulamisen nähtiin tukevan ja auttavan hoitotoimenpiteissä. Erästä haastateltavaamme mukaillen: laulamalla saa luotua sellaisen jutun, että sitten toimii ruokailu, toimii pukeminen, ja toimii peseminenkin.

Laulaminen mainittiin vastauksissa kuitenkin kuin ohimennen. Samanlaisena arkisena, vuorovaikutusta sujuvoittavana ja vahvistavana keinona kuin vaikkapa koskettaminen tai viittomat. Sitä ei tunnuttu pitävän aitona musiikkina. Kun kysyimme eräältä esimieheltä erikseen, onko hoitokodeissa tapana musisiikkiryhmä!

Pitäisikö kuitenkin ajatella, että musiikki hoitotyössä

ja vanhojen ihmisten kohtaamisessa ei kuitenkaan ole mikään ylimääräinen ohjelma-numero? Että arkinen laulaminen ja musiikkituokiot ovatkin vanhustyön ammattilaisten vahvaa osaamisaluetta? Musiikki saa sanat soljumaan, kun puhe on jo kadonnut, tynnyttää mielen, kun suihkussa käynti pelottaa, luo vuorovaikutusta, kun hyräillään ja heilutaan yhdessä tutun laulun tahtiin. Voisiko musiikki olla myös keino, joka toimii osana vuorovaikutusta myös monikielisisä tilanteissa, kun vieruskaveri puhuu eri kieltä?

Musiikki monikielisessä ympäristössä

Musiikilla voi olla vielä erityinen rooli silloin, kun ihmisillä ei ole yhteistä kieltä. Havaintojemme mukaan kaksikielisisä yksiköissä eri äidin kieltä puhuvat asukkaat olivat vahvasti omissa ryhmissään ja nurkkauksissaan. Tilat ja toiminta jakautuivat kielittäin, koska vaikka yksiköt ja suurin osa hoitajista olivat kaksikielisiä, harva asukas oli – ja mikäli oli aiemmin ollutkin, muistisairaus oli voinut rapauttaa toisen kielen taidon.

Tilanne korostui erään havainnoimani kahvihetken aikana: asukkaille oli järjestetty mukavassa, kodinomaisessa keittiössä kahvit yhteisen pöydän ääressä. Kaikki tulivat pöytäan, mutta koko kahvihetken aikana kukaan ei puhunut lukuun ottamatta hoi-

tajan tiedustelija, haluaako joku lisää kahvia och samma på svenska. Siinä oltiin yhdessä, mutta yksin. Äänimaismaa loivat lusikoiden kilinä ja taustalla pulputtava televisio.

Musiikkituokiomme aikana kielirajat kuitenkin murtuivat, sillä kaikki paikalla olijat olivat osa yhteistä, jaetua vuorovaikutustapahtumaa: kuka kuunnellen ja jalkaa taputellen, kuka mukana hyräillen, kuka laulutoiveita huikaillen, kuka vieruskaverille tilannetta kommentoiden. Musiikki siis herätti myös keskustelua, ja voisikin ohjautti toimia kimmokkeena vaikkapa jaetulle muistelutyölle. Musiikki ei tietenkään korvaa kielellistä vuorovaikutusta, mutta voi toimia myös ryhmätilanteissa vuorovaikutuksen tukena.

Yhdessä jaettu musiikki

Keskeinen havaintomme kentällä siis oli, että kahdenkeskisissä kohtaamisissa hoitotyön ammattilaiset sekä juttelivat että lauloivat arjen sujuvamaksi. Sen sijaan vuorovaikutus suuremmassa ryhmässä yhteisesti jaetuissa tilanteissa oli vähäistä – ja haastattemamme asukkaat kaipasivat enemmän yhteistä, jaetua toimintaa ja keskustelua. Tutkimusprosessin aikana pohdimme tutkimusryhmämme kanssa, että kielellisen ja vuorovaikutuksellisen ympäristön rikastuttamiseen palve-

luyksiköissä voisi palkata erikseen vuorovaikutushoitajan tai tehdä asukkaiden välisen vuorovaikutuksen tukemisesta jollekin hoitajalle erillisen vastuualueen.

Musiikki olisi yksi tapa lisätä mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Satunnaiset musiikkituokiot jouluna, juhannuksena ja lastenlasten vierailuiden aikana ovat tärkeitä, mutta eivät riitä, jos musiikin ympärillä tapahtuvaa vuorovaikutusta halutaan oikeasti lisätä. Pakko ei ensimmäisenä ole palkata soittotaitoista hoitajaa tai tilata musiikkiryhmää – entäpä, jos television sijaan päiväsälissa raikuisi vällillä levyiltä kokoelma vanhoja iskelmiä?

Musiikki ei tietenkään ole mikään ihmelääke. Vaikka eräs haastateltavamme totesi, että kaikkihan pitävät musiikista,

tiedän, että on heitä, jotka eivät pidä. Kuten toinen haastateltavamme hoitaja kuvasi, mikään vuorovaikutuskeino ei sovi automaattisesti kaikille. Esimerkiksi vanhuksen koskettaminen on taito, joka täytyy opetella, ja kaikki eivät halua, että heitä kosketetaan. Sama koskee musiikkia.

Silti ajattelen, että suhteessa siihen, miten paljon musiikin hyvistä vaikutuksista jo tiedetään, soivaa lääkettä hyödynnetään aivan liian vähän. Kielen- ja vuorovaikutusentutkijan näkökulmasta musiikki saisi olla arkinen osa vanhustyötä niin yksityisissä suihkuhetkissä kuin jaeuissa laulutuokioissa.

Sanna Tapionkaski; FT,
yliopistonlehtori,
soveltava kielitiede,
Jyväskylän yliopisto
sanna.j.tapionkaski@jyu.fi

Kirjallisuus

- Mäntynen, A., Pietikäinen, S. & Tapionkaski, S. (2018, tulossa). Kieli-ideologiat vanhustyössä – asukkaiden, hoitajien ja esimiesten käsityksiä hyvästä vuorovaikutuksesta ja kielenkäytöstä. *Puhe ja kieli* 3/2018.
- Pentikäinen, E., Pitkäniemi, A., Siponkoski, S-T., Särkämö, T. (2017). Musiikki muovaa aivoja. *Aivoterveys* 2/2017 Haettu 21.8.2018 osoitteesta. https://www.aivoliitto.fi/aivoterveys-lehti/kuntoutus/musiikki_muovaa_aivoja
- Särkämö, T. (2017). Musiikki, ikääntyminen ja kuntoutus. Aivoliiton juhlaseminaari 23.3.2017, Helsinki. Haettu 21.8.2018 osoitteesta https://www.aivoliitto.fi/files/3283/Juhlaseminaari_musiikki_ikaantymisen_kuntoutus_Teppo_Sarkamo.pdf